

Et epos om romaerne
Af Mette Sandbye
Weekendavisen Nr. 03, 18.-24. januar 2008

Joakim Eskildsen viderefører den klassiske humanistiske dokumentartradition i den allerbedste forstand.

De er Europas største samlede minoritetsgruppe, og der bor også en del i Danmark, mellem 1000 og 10.000. Sommetider kan man læse om deres store fester, især i omegnen af Helsingør, men de fylder meget lidt i den danske offentlighed: romaerne.

Der bor måske 20 millioner romaer rundt om i Europa, men det er et cirkatal, for mange lader sig ikke registrere som romaer, fordi de er bange for den diskrimination, som det indebærer. Der er nemlig absolut ingen anerkendelse af romaerne som et folk, tværtimod forbindes de stadig med svindlere og tyve. Eller til nød med de kulørt klædte cirkustyper, vi kender fra kitschede sigøjnermalerier eller Disneys blockbustertegnefilm Klokkeren fra Notre Dame, som har medvirket til, at små piger stadigvæk – som jeg selv var det for mange år siden – vil være sigøjner til fastelavn.

Mange er statsløse og frataget almene menneskerettigheder, de lever på et eksistensminimum, og i de fleste europæiske lande har man haft anti-roma-love. De er »den europæiske samvittigheds blinde plet«, som den tyske forfatter Günter Grass skriver i sit forord til den danske fotograf Joakim Eskildsens nye bog *The Roma Journeys*. Men samtidig har den livsmåde, de har ført i århundreder, paradoksalt nok – ifølge Grass – gjort dem til sande europæere, fordi de lever på en måde, der trodser og eliminerer nationale grænser – og derfor i virkeligheden kan lære os andre noget.

Joakim Eskildsen er en fantastisk dygtig og menneskeligt engageret fotograf, og sammen med sin partner Cia Rinne har han skabt en enestående, monumental hyldest til og anerkendelse af Roma-folket i form af en stor udstilling med 100 fotografier, der vises i Kunsthallen Nikolaj, og en telefonbogtyk bog med endnu flere billeder, tekster af Cia Rinne og en cd med romaernes egne sange, optaget på parrets mange rejser.

I Danmark kalder vi dem sigøjnere, og ordet rummer en negativ klang. På engelsk hedder de »gypsies«, som er afledt af »egyptere« – et ord som de af gode grunde ikke forbinder sig med. Det officielle navn er romaer, men faktisk består de af en masse underbetegnelser, for ikke at tale om sprog, og forbinder sig mest af alt med det erhverv, der kendetegner netop deres slægt: kurveflettere, musikere, grydesmede, sadelmagere og – i nyere tid – skrotsamlere.

De har altid været forfulgte og diskriminerede. Det er efterhånden velkendt, at op mod en million romaer blev henrettet i koncentrationslejrene under Anden Verdenskrig, men det er først for nylig, at dette specifikke enorme folkedrab er begyndt at optage historikerne og offentligheden. I bogen kan flere af dem endvidere fortælle om den stigende forfølgelse, der fulgte i kølvandet på Murens fald og opløsningen af Østblokken. Før den tid havde de dog visse rettigheder og også jobmuligheder, men med 1990ernes økonomiske krise steg racismen, og de blev østblokkens prügelnabe. De er derfor flygtet i store mængder til Vesteuropa, hvor de lever i usle, hjemmelavede baraklejligheder og kun lige akkurat klarer dagen og vejen, for det er umuligt at få et job. Selv de mest velstående og integrerede som de finske føler sig dagligt diskrimineret. Som en af dem siger i bogen: »Så snart jeg går ind i en butik, har jeg sikkerhedsvagten i hælene.«

Joakim Eskildsen (f. 1971) begyndte sin fotografkarriere som elev hos Rigmor Mydtskov, og her har han uden tvivl grundlagt den tekniske kunnen, der også lyser ud af hans fotografier. Han videreuddannede sig på den vidt berømmede fotolinie på Helsinkis University of Art and Design, og skolens særlige fokus på humanistisk engagement, teknisk perfektion – også når det gælder trykning af fotografier – tilsat en fremkaldelse af de studerendes særlige kunstneriske eller poetiske udtryk, har fostret mange store fotografer og produceret mange fantastiske fotobøger gennem årene. Derfor taler man i dag om begrebet »The Helsinki School«, som Eskildsen må siges at tilhøre. I sommer flyttede Eskildsen og Cia Rinne, der er svensk-finsk forfatter og taler flere end ti sprog, til Danmark, men forinden havde de i næsten syv år med Finland som base levet et nomadeliv, hvor de besøgte romaer i syv lande: Ungarn, Indien, Grækenland, Rumænien, Frankrig, Finland og Rusland.

Bog såvel som udstilling er inddelt i lande, og det fremgår på den måde, hvordan romaerne på én måde er et samlet folk, men samtidig i kraft af små forskelle i udseende, indretning og levemåde også er en del af de forskellige lande, de bor i. Som regel har Rinne og Eskildsen boet adskillige måneder hvert sted, oftest indlogeret hos private, som stillede deres småbitte stuer og telte til rådighed sammen med resten af storfamilien. På fotografierne ser man, hvordan mange romaer bor i en form for telte, lavet af diverse overskudstræ med plasticoverdække, og hvor farvestrålende madrasser hver morgen stables i det ene hjørne for om aftenen at dække gulvet og give plads til hele familien. En kvinde har bygget et hus under en bro af en gammel campingvogn og nogle døre, der er sømmet og tapet sammen. Med et stort smil viser hun sit hjem frem for fotografen, og for os. Eller de bor i små, slide huse, hvor både lofter og lag-på-lag-tapeter falder ned i store flager.

Det er klassisk, humanistisk dokumentarfotografi, når det er mest vellykket, som Eskildsen bedriver. Den form rummer altid en fare for enten udnyttelse af de socialt udstødte og sårbare eller for romantisering af forfaldet og »den glade fattige«. Men Eskildsen undgår at falde i den grøft. Dels er der ingen tvivl om, at Eskildsen og Rinne virkelig kender til det, de skildrer. Rinnes tekster, en for hvert land, handler både om historiske og sociale, aktuelle forhold, ligesom de skildrer personlige historier fra de familier, de har lært at kende. Og på de navngivne fotografier fornemmer man også en kontakt mellem fotograf og fotograferede, der bunder i gensidig forståelse, anerkendelse og tillid.

Og så rummer fotografierne en meget velovervejet balance mellem skønhed og grimhed. Som sagt får man virkelig øjnene åbnet for nogle benhårde, primitive, ja til tider næsten umenneskelige livsbetingelser, men man kommer også hele boligpaletten rundt. De finske romaer bor i et socialt boligbyggeri med køkken, ghettoblaster og lædersofa. Det var i øvrigt dem, det var allersværest at komme tæt ind på livet af, har Eskildsen fortalt.

Det sociologisk registrerende blik brydes for det første af de mange mennesker, som oftest ser direkte ud på os, og så af skønheden i fotografierne. Den opstår, fordi Eskildsen i særegen grad formår at komponere et billede og samtidig fokusere på lys og farve. Man får en meget sanselig fornemmelse for lysindfaldet og for de mange smukke mønstre og farver, der præger alle de stofflige overflader, som billederne også er fulde af.

Bogen er trykt hos det anerkendte tyske forlag Steidl, der efterhånden har skabt sig en international profil som stedet for smukt trykte fotobøger.

I den fornemme gengivelse i det store format kommer lys- og farvenuancerne da også virkelig til deres ret. En lyseblå lastbil mod en lyseblå himmel, en pige i gråt, der vasker gryder mod en grå himmel. Den subtile håndtering af nuancerede, bløde farvetoner er helt fænomenal og medvirker til, at man virkelig har lyst til at dvæle ved fotografierne.

En landsby set fra oven i snevej med røgsøjler fra de små huse. Et fotografi af en mand i sin tapetlasede stue i Rusland med samovar, brød og frugter på bordet og et lysindfald på bagvæggen er ophøjet smukt som et interiørmaleri af den hollandske 1600-talsmaler Vermeer. Eskildsens kompositoriske mesterskab viser sig også i de sort-hvide fotografier i panoramaformat, hvor han udnytter bredden til enten at skabe uendelige vidder eller flere handlinger i ét billede. Der er også masser af humor i fotografierne, som den tykke mand i det alt for lille udendørs badekar og kvinden i sit nutidige klunkehjem fyldt med kæmpestore udstoppede rovdyr. Eller parret, der har et maleri af sig selv som det tragisk-romantiske par fra storfilmene Titanic hængende på det lasede tapet. Denne russiske roma-mand ligner faktisk Leonardo DiCaprio.

Bogen er ledsaget af en cd, der også spilles som lydtapet i udstillingen. Den er ligesom fotografierne inddelt efter lande, og her høres sang, musik, tale, togrumlen, hestehove, fårebrægen og måske ligefrem baggrundslyd fra det tv, der hører til selv de fattigste romahjem.

I kombinationen af fotografier, tekster, lyd, i bog som i udstilling har Joakim Eskildsen sammen med Cia Rinne med en imponerende og ihærdig kraftanstrengelse skabt et uhyre nuanceret værk, der på én gang er et engageret, dokumentaristisk indlæg i samfundsdebatten og en episk hyldning til den menneskelige skønhed og særegenheden.